

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การศึกษานี้เรื่อง “รูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุไทยในเขตเมือง เพื่อสนับสนุนการมีที่อยู่อาศัยและการดูแลที่เหมาะสม” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุไทย ศึกษาปัจจัยทางด้านประชากร สุขภาพ การอยู่อาศัย เศรษฐกิจ และสังคม ที่นำไปสู่การสนับสนุนการดูแลผู้สูงอายุไทยในเขตเมืองที่เหมาะสม รวมถึงศึกษาทัศนคติของผู้สูงอายุในเขตเมือง เพื่อสนับสนุนการมีที่อยู่อาศัยและการดูแลที่เหมาะสม และเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อสนับสนุนการมีที่อยู่อาศัยและการดูแลที่เหมาะสม

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method) ซึ่งประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณในรูปแบบของการวิเคราะห์ข้อมูลทฤษฎีเพื่อนำเสนอสถานการณ์การอยู่อาศัยของผู้สูงอายุไทยโดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย และการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ดำเนินการโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ และศึกษาปัจจัยทางด้านประชากร ที่อยู่อาศัย เศรษฐกิจ และสังคม ที่นำไปสู่การเลือกที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม โดยเน้นศึกษาไปที่ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง นอกจากนี้แล้วจะมีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเพิ่มเติมเพื่อมาสนับสนุนข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลทฤษฎี โดยจะทำการศึกษาทัศนคติที่มีต่อรูปแบบการอยู่อาศัยที่เหมาะสม เพื่อนำไปสู่การสนับสนุนการมีที่อยู่อาศัยให้กับผู้สูงอายุได้อย่างตรงตามความต้องการในอนาคต การวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth interview) กับผู้สูงอายุในเขตเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 20 ครัวเรือน และเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ ด้วยการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบสโนว์บอล (Snowball sampling) สำหรับผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร จำนวน 20 ครัวเรือน เนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา (โควิด 19) ทำให้คณะวิจัยไม่สามารถลงไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ได้ รวมเป็นจำนวนครัวเรือนผู้สูงอายุตัวอย่าง 40 ครัวเรือน

รูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุในเขตเมือง

การเปลี่ยนแปลงทางประชากรที่เกิดและการตายลดลง ทำให้คนมีอายุยืนยาวขึ้น นำมาซึ่งการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรสูงอายุ และการเปลี่ยนแปลงครัวเรือนผู้สูงอายุ ในราว 20 ปีก่อน “ครัวเรือนผู้สูงอายุ” ซึ่งหมายถึง ครัวเรือนที่มีสมาชิกในครัวเรือนอย่างน้อย 1 คนมีอายุ 60 ปีหรือมากกว่า มีอยู่เพียงประมาณร้อยละ 29 ของครัวเรือนทั้งหมดเท่านั้น ปัจจุบันในปี 2561 ครัวเรือนผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นคิดเป็นเป็นร้อยละ 43 ของครัวเรือนทั้งหมด ในขณะเดียวกันครัวเรือนที่ “ไม่ใช่ครัวเรือนผู้สูงอายุ” มีแนวโน้มลดลงจากร้อยละ 71 เป็นร้อยละ 57 ของครัวเรือนทั้งหมด ในช่วงเวลาเดียวกัน เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนของครัวเรือนผู้สูงอายุระหว่างในเขตเมืองและในเขตชนบท แม้ว่าครัวเรือนผู้สูงอายุในเขตชนบทจะมีสัดส่วนสูงกว่าครัวเรือนในเขตเมือง แต่ครัวเรือนผู้สูงอายุในเขตเมืองมีการเพิ่มขึ้นด้วยอัตราร้อยละ 4.7 ต่อปี ซึ่งสูงกว่าครัวเรือนผู้สูงอายุในเขตชนบทที่เพิ่มขึ้นด้วยร้อยละ 2.0 ต่อปี ในช่วงปี 2539-2561

การศึกษานี้ได้ศึกษารูปแบบการอยู่อาศัยของครัวเรือนผู้สูงอายุโดยแบ่งออกเป็น 5 รูปแบบ ได้แก่ 1) ครัวเรือนผู้สูงอายุอยู่ลำพังคนเดียว 2) ครัวเรือนเฉพาะผู้สูงอายุ 3) ครัวเรือนผู้สูงอายุอยู่กับเด็ก 4) ครัวเรือนผู้สูงอายุอยู่กับวัยทำงาน และ 5) ครัวเรือนผู้สูงอายุอยู่กับเด็ก และวัยทำงาน ครัวเรือนผู้สูงอายุอยู่ลำพังคนเดียวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 2.3 ในปี 2539 เป็นร้อยละ 6.5 ในปี 2561 เช่นเดียวกันกับครัวเรือนเฉพาะผู้สูงอายุก็มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นใกล้เคียงกัน ในขณะเดียวกันครัวเรือนผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับวัยทำงานมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 9.5 ในปี 2539 เป็นร้อยละ 17.1 ในปี 2561 ในขณะที่ครัวเรือนผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับวัยทำงานและเด็กกลับมีแนวโน้มลดลง

หากพิจารณาร้อยละการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนผู้สูงอายุในแต่ละรูปแบบการอยู่อาศัยเป็นรายปีจะพบว่าครัวเรือนผู้สูงอายุในเขตเมืองมีร้อยละการเพิ่มขึ้นต่อปีสูงกว่าครัวเรือนผู้สูงอายุในเขตชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งครัวเรือนเฉพาะผู้สูงอายุในเขตเมืองในช่วงปี 2539-2561 ที่พบว่ามีอัตราเพิ่มสูงสุดคือเพิ่มประมาณร้อยละ 23.8 ต่อปี นอกจากนี้ยังพบว่า ภาคเหนือเป็นภาคที่มีสัดส่วนของครัวเรือนผู้สูงอายุอยู่ลำพังคนเดียวและครัวเรือนเฉพาะผู้สูงอายุในสัดส่วนที่สูงที่สุด โดยมีสัดส่วนเท่ากันคือร้อยละ 19.1 ของครัวเรือนผู้สูงอายุทั้งหมด

ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า แม้ว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังคนเดียวหรือกลุ่มที่อยู่กันเฉพาะผู้สูงอายุ จะถูกมองว่าเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่น่าเป็นห่วง เพราะต้องการผู้ดูแลในอนาคต แต่ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ไม่ได้จัดอยู่ในกลุ่มที่ต้องการผู้ดูแลเสมอไป ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ เช่น ในเรื่องของการตั้งถิ่นฐานของบุตร ซึ่งลักษณะการตั้งบ้านเรือนของคนไทยที่มีความสัมพันธ์ฉันท์เครือญาติ มักจะอาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณใกล้กัน อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน หรือในตำบลเดียวกัน ดังนั้นแม้จะพบว่าผู้สูงอายุอาศัยอยู่ตามลำพังคนเดียว แต่ในขณะเดียวกันผู้สูงอายุกลุ่มนี้อาจจะมีบุตร/ญาติอาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียง จึงทำให้ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังคนเดียวได้รับการดูแลจากคนในครัวเรือน

ปัจจัยทางด้านประชากร สุขภาพ การอยู่อาศัย เศรษฐกิจ และสังคม ของผู้สูงอายุในเขตเมืองที่นำไปสู่การสนับสนุนการมีที่อยู่อาศัยและการดูแลที่เหมาะสม

ในการศึกษาปัจจัยด้านต่าง ๆ ของผู้สูงอายุในเขตเมือง เพื่อนำไปสู่การสนับสนุนการมีที่อยู่อาศัยและการดูแลที่เหมาะสม จะทำการศึกษาผู้สูงอายุในเขตเมืองสองรูปแบบการอยู่อาศัย คือ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ลำพังคนเดียว และผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับผู้สูงอายุ เนื่องจากเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ถูกเฝ้าระวังว่าเป็นกลุ่มแรก ๆ ที่ควรได้รับความช่วยเหลือ การดูแลจากสังคม เพราะเป็นกลุ่มที่จะต้องรับบทบาทในการดูแลตนเอง หรือบทบาทในการดูแลคนในครัวเรือนที่อยู่ในวัยผู้สูงอายุเหมือนกัน นอกจากนี้กลุ่มผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มนี้ยังเป็นกลุ่มที่มีโอกาสสูงที่ต้องการการดูแลในอนาคต

ในปัจจัยทางด้านประชากร ผู้สูงอายุยิ่งมีอายุมากขึ้น ยังมีแนวโน้มในการอาศัยอยู่ลำพังคนเดียวลดลงต่ำที่สุดแล้ว ผู้สูงอายุจะยังคงมีผู้ดูแลแม้ว่าจะอาศัยอยู่ตามลำพังคนเดียวหรืออยู่กับผู้สูงอายุด้วยกัน เมื่อสุขภาพของผู้สูงอายุเริ่มเสื่อมถอยลงตามเวลา ทำให้ผู้สูงอายุเริ่มช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ก็จะไปสู่ทางเลือกในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการอยู่อาศัยไปเป็นอาศัยอยู่ร่วมกับผู้อื่น ซึ่งอาจจะเป็นบุตร หลาน ญาติพี่น้อง หรือคนอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ญาติ สถานภาพสมรส จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นตัวกำหนดให้ผู้สูงอายุต้องอาศัยอยู่ตามลำพังคนเดียว ผู้สูงอายุต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการอยู่อาศัยจากที่เคยอยู่กับคนอื่น ๆ ในครัวเรือน มาเป็นอาศัยอยู่ลำพังคนเดียว เหตุผลที่ทำให้ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ลำพังคนเดียวอันเนื่องมาจากสถานภาพสมรสที่โสด หรือการเป็นหม้าย หย่า หรือแยกกันอยู่ของผู้สูงอายุ ที่ทำให้ผู้สูงอายุจำเป็นต้องอาศัยอยู่ลำพังคนเดียว

อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาเชิงปริมาณพบว่าผู้สูงอายุในเขตเมืองอยู่กลุ่มหนึ่งที่ถือได้ว่า เป็นกลุ่มที่ทางภาครัฐควรให้การดูแลเป็นพิเศษ คือ กลุ่มผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังคนเดียว แต่ไม่สามารถทำกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเอง ซึ่งถึงแม้ว่าจะพบอยู่ประมาณไม่เกินร้อยละ 1 ของผู้สูงอายุในเขตเมืองในกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังคนเดียว แต่ผู้สูงอายุกลุ่มนี้เป็นกลุ่มประชากรสูงอายุที่จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือเป็นอันดับแรก ๆ เพราะเป็นกลุ่มที่ทั้งไม่มีผู้ดูแล และไม่สามารถทำอะไรได้ด้วยตนเอง

ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับผู้สูงอายุ หรือเรียกว่า ผู้สูงอายุในครัวเรือนเฉพาะผู้สูงอายุ พบว่ามีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนสูงสุด 5 คน ที่อยู่ในวัยสูงอายุเหมือนกัน โดยส่วนใหญ่ร้อยละ 90 ของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับผู้สูงอายุในเขตเมืองนั้น มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 2 คน (ตัวผู้สูงอายุ และผู้อาศัย 1 คน) และมีความสัมพันธ์เป็นคู่สมรสของผู้สูงอายุ

ในปัจจัยด้านที่อยู่อาศัย ครัวเรือนผู้สูงอายุอยู่ลำพังคนเดียวและเฉพาะครัวเรือนผู้สูงอายุมีลักษณะเป็นบ้านเดี่ยวลดลง ในขณะที่ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในห้องชุด (อะพาร์ตเมนต์ แฟลต คอนโดมิเนียม) มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ในอนาคตเราอาจจะพอมองเห็นภาพว่า ผู้สูงอายุไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังคนเดียวจะอาศัยอยู่ในอะพาร์ตเมนต์ แฟลต คอนโดมิเนียมเป็นจำนวนมากขึ้น ดังนั้นการเข้าถึงในการดูแลผู้สูงอายุกลุ่มนี้ทั้งทางด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม และสังคม รวมถึงการมีสวัสดิการให้กับผู้สูงอายุกลุ่มนี้ จึงเป็นความท้าทายอย่างยิ่งของหน่วยงานที่รับผิดชอบ เมื่อประเภทบ้านทำให้ผู้สูงอายุมีความเป็นส่วนตัวมากขึ้น รวมถึงเมื่อมีการดูแลโดยนิติบุคคลที่ทำให้ผู้สูงอายุไม่ได้รับการบริการในด้านการดูแลโดยทั่วถึง

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ หนึ่งในสามของผู้สูงอายุในเขตเมืองที่อยู่ลำพังคนเดียวยังคงมีการทำงาน (ร้อยละ 30.3) ในขณะที่สัดส่วนของผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานสูงถึงร้อยละ 69.2 และยังคงมีความต้องการทำงานประมาณ

ร้อยละ 20.1 ของผู้สูงอายุในเขตเมืองทั้งหมด นอกจากนี้ผู้สูงอายุในเขตเมืองที่อาศัยเพียงลำพังคนเดียวเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่ดีมากนัก ดังนั้นหากภาครัฐหรือเอกชนมีบริการจัดสรรที่อยู่อาศัยใหม่โดยมีเป้าหมายหลักเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ลำพังคนเดียว ซึ่งเป็นกลุ่มที่ถูกมองว่ามีแนวโน้มในการเลือกที่อยู่อาศัยใหม่เพราะไม่มีภาระ ไม่มีลูกหลานอาศัยอยู่ด้วย การตัดสินใจไปอยู่ในที่อยู่อาศัยใหม่ในลักษณะของบ้านพักผู้สูงอายุ หรือสถานดูแลผู้สูงอายุนั้น ก็น่าจะตอบโจทย์กับผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ลำพังคนเดียว แต่เมื่อฐานะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวที่พบว่าไม่ได้ดีมากนัก ดังนั้นราคาของการที่อยู่อาศัยประเภทนี้ก็ควรจะไม่แพงมากนัก ควรอยู่ในระดับกลาง ๆ ที่ผู้สูงอายุสามารถใช้จ่ายได้

ปัจจัยด้านสุขภาพ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองที่อยู่ลำพังคนเดียวจะยังคงสามารถทำกิจวัตรประจำวัน 3 เรื่อง ได้แก่ การกินอาหาร การใส่เสื้อผ้า และการอาบน้ำ/ล้างหน้า (รวมการใช้ห้องน้ำ)ได้ด้วยตัวเองมากกว่าร้อยละ 90 ของประชากรสูงอายุในเขตเมืองทั้งหมด กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่สามารถทำกิจกรรมได้เลยทั้ง 3 กิจกรรม พบในกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังคนเดียวร้อยละ 0.7 ของผู้สูงอายุในเขตเมืองทั้งหมด แม้ว่าจะมีสัดส่วนไม่สูงมากนัก แต่ก็ยังเป็นกลุ่มที่ควรเฝ้าระวังและดูแล จึงเกิดคำถามว่า แล้วใครจะเป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุกลุ่มนี้ เมื่อตัวผู้สูงอายุไม่สามารถปฏิบัติกิจวัตรพื้นฐานได้เลย และจำเป็นจะต้องอาศัยอยู่คนเดียว

อย่างไรก็ตามในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้ข้อค้นพบว่า แม้ว่าผู้สูงอายุจะอาศัยอยู่ตามลำพังคนเดียว แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าอยู่คนเดียวอย่างแท้จริง ผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มนี้ก็ยังมีผู้ดูแล ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นลูกหลานญาติพี่น้อง ที่ยังคงไปมาหาสู่ เยี่ยมเยียนกัน ซึ่งเป็นลักษณะของค่านิยมไทย ในเรื่องการดูแลผู้สูงอายุ การก้อหนุนพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของคนไทย ที่ถึงแม้ว่าจะไม่ได้อาศัยอยู่ด้วยกัน แต่จะยังคงมีการดูแลกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะลักษณะการตั้งบ้านเรือนของคนไทย ที่ส่วนใหญ่มักจะตั้งบ้านเรือนอยู่ในละแวกใกล้ ๆ กัน จึงทำให้มีการไปมาหาสู่ และดูแลกันอย่างสม่ำเสมอ

ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มผู้สูงอายุในเขตเมืองที่แม้ว่าจะอยู่ลำพังคนเดียว แต่มีผู้ดูแลหลักเป็นเพื่อน/เพื่อนบ้าน/คนรู้จัก ผู้สูงอายุในเขตเมืองกลุ่มนี้ ที่ไม่น่าจะได้รับการดูแลจากลูกหลานหรือญาติพี่น้องแต่ยังโชคดีที่มีเพื่อน/เพื่อนบ้าน/คนรู้จักคอยช่วยดูแล ในขณะที่เดียวกัน มีผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียวในเขตเมืองที่มีผู้ดูแลหลักเป็นผู้ดูแลรับจ้าง ผู้สูงอายุกลุ่มนี้น่าจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี จึงสามารถที่จะจ้างผู้ดูแลรับจ้างมาดูแลตนเอง การศึกษายังสะท้อนบทบาทการดูแลผู้สูงอายุโดยกลุ่มอาสาสมัครต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ (อผส.) และผู้ดูแล (Caregiver) ซึ่งผู้สูงอายุในเขตเมืองได้สะท้อนให้เห็นว่าไม่ได้รับการดูแลโดยเจ้าหน้าที่กลุ่มนี้เท่าไรนัก

ปัจจัยด้านสังคม ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังคนเดียวในเขตเมืองส่วนใหญ่ประมาณสองในสามของผู้สูงอายุในเขตเมืองไม่ได้เข้าร่วมชมรมผู้สูงอายุ เช่นเดียวกับการไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญของหมู่บ้าน/ชุมชน ซึ่งพบว่ามากกว่าครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุในเขตเมืองที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน

นอกจากนี้ มากกว่าครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุในเขตเมืองที่อาศัยอยู่ลำพังคนเดียวจะได้รับการเยี่ยมเยียนจากบุตรที่อยู่นอกครัวเรือนเป็นประจำ แสดงให้เห็นว่า บุตรของผู้สูงอายุมีการตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กับบ้านผู้สูงอายุ จึงทำให้มีการติดต่อสื่อสารผ่านการเยี่ยมเยียนเป็นประจำ เช่นเดียวกับการติดต่อผ่านทางโทรศัพท์ ถือได้ว่าเป็นช่องทางที่ผู้สูงอายุใช้เป็นประจำในการติดต่อกับบุตรที่อยู่นอกครัวเรือนเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาเชิงคุณภาพสะท้อนให้เห็นว่า ในการดูแลผู้สูงอายุโดยบุตรหลานที่อยู่ห่างไกลพ่อแม่ที่สูงอายุแล้ว จะใช้วิธีการดูแลระยะไกลด้วยการใช้เทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการติดตั้งกล้องวงจรปิดให้กับพ่อแม่ หรือการใช้ไลน์ เฟสบุ๊ก เพื่อติดต่อสื่อสารกันเป็นประจำ

ทัศนคติของผู้สูงอายุในเขตเมือง เพื่อสนับสนุนการมีที่อยู่อาศัยและการดูแลที่เหมาะสม

ทัศนคติในที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน ผู้สูงอายุในเขตเมืองส่วนใหญ่ตัดสินใจที่จะอาศัยอยู่ในที่อยู่อาศัยเดิมในบ้านปลายชีวิต เนื่องจากผู้สูงอายุมีความคุ้นเคย และผูกพันกับการอยู่อาศัยในบ้านหลังเดิม ชุมชนเดิมนอกจากนี้ด้วยสภาพและบริบทการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่อยู่ในชุมชนเมือง ทำให้มีความสะดวกสบายในการเดินทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอาศัยอยู่ใกล้กับโรงพยาบาลหรือสถานบริการต่าง ๆ อย่างไรก็ตามด้วยคุณลักษณะของชุมชนหรือพื้นที่ตั้งของบ้าน รวมไปถึงสภาพแวดล้อมโดยรอบที่มีความคับแคบของพื้นที่เนื่องจากการจำกัดอยู่ในเขตเมือง จึงทำให้การเข้าถึงของการบริการต่าง ๆ ที่บ้านเป็นไปได้ยากขึ้น

ทัศนคติในการวางแผนการอยู่อาศัยในอนาคต ผู้สูงอายุที่ยังมีสุขภาพดี สามารถทำอะไรได้ด้วยตนเอง ประกอบกับปัจจัยในเรื่องฐานะเศรษฐกิจ เป็นกลุ่มผู้สูงอายุหลักที่มีทัศนคติต่อการอาศัยอยู่ในที่อยู่อาศัยเดิม ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียว แต่ยังมีบุตร หรือญาติพี่น้องที่พึ่งพิงได้ ได้คาดหวังว่าลูกหรือญาติพี่น้องจะไม่ทอดทิ้ง และน่าจะดูแลตนเองในอนาคตได้ ประกอบกับการมีบ้านที่ตั้งอยู่ใกล้กับบ้านของลูกหรือญาติพี่น้อง ที่ทำให้ผู้สูงอายุวางแผนสูงวัยในที่อยู่อาศัยเดิม ในขณะที่ผู้สูงอายุที่ไม่มีลูกหลาน หรือญาติพี่น้อง และตั้งใจว่าจะอยู่ในที่อยู่อาศัยเดิม จะฝากความหวังไว้ว่า อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เพื่อช่วยดูแลตนเองได้

การเลือกที่จะอยู่อาศัยใหม่เป็นอีกทางเลือกหนึ่งในคำตอบของผู้ที่มีความพร้อมและเตรียมตัวล่วงหน้าก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ การศึกษาเชิงคุณภาพได้สะท้อนคำตอบของผู้สูงอายุในเขตเมืองว่า มีการวางแผนในการอาศัยในที่อยู่อาศัยใหม่ในอนาคตในลักษณะของสถานพยาบาล โรงแรม หรือรีสอร์ทที่มีระบบการช่วยเหลือในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังคนเดียว เป็นโสด หรือแต่งงานแล้ว ไม่มีผู้ใดให้ต้องเป็นห่วงหรือดูแล และมีฐานะทางเศรษฐกิจดี

ความต้องการของผู้สูงอายุในเขตเมืองเพื่อสนับสนุนการมีที่อยู่อาศัยและการดูแลที่เหมาะสม

ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ลำพังคนเดียว มีความต้องการให้มี อสม.หรือทีมเจ้าหน้าที่สาธารณสุขแวะเวียนไปดูแลเป็นประจำ โดยเฉพาะในกลุ่มที่มีปัญหาด้านสุขภาพ หรือในกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่สามารถออกนอกบ้านได้นอกจากนี้ ในกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว มีความต้องการและฝากความหวังว่า อสม. จะเป็นผู้ดูแลตนเองในอนาคต สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่กับผู้สูงอายุ มีความต้องการที่จะอยู่ดูแลคุณพ่อคุณแม่หรือพี่น้องที่สูงอายุด้วยกันจนถึงที่สุด จะสูงวัยในที่อยู่อาศัยเดิมจนกว่าจะไม่สามารถทำอะไรได้ด้วยตนเอง

อีกหนึ่งทางเลือกที่ควรจะมาสนับสนุนและช่วยอำนวยความสะดวกทำให้เข้าถึงผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ที่บ้านไม่ต้องเดินทางออกจากบ้าน คือหาวิธีที่จะนำสินค้าและบริการ ไม่ว่าจะเป็นสินค้าอุปโภค บริโภค หรือเวชภัณฑ์ บริการสุขภาพ สันทนาการ หรือกิจกรรมที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตอื่น ๆ ให้เข้าไปถึงตัวผู้สูงอายุในที่อยู่อาศัยเดิมให้มากที่สุด เพื่อลดปัญหาและอุปสรรคในการเดินทางของผู้สูงอายุ เช่น การบริการขายสินค้าเคลื่อนที่ (เช่น รถพุ่มพวง ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งที่ขายอาหารทั้งที่เป็นแบบปรุงสำเร็จหรือเป็นวัตถุดิบสำหรับไปประกอบอาหาร) ซึ่งเป็นหนึ่งสิ่งสนับสนุนการอยู่อาศัยในที่เดิม (Ageing in place) ให้กับผู้สูงอายุอาศัยอยู่ที่เดิมได้อย่างมั่นใจ อยู่ได้ด้วยตนเองอย่างยาวนาน

ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปสู่การสนับสนุนการมีที่อยู่อาศัยและการดูแลที่เหมาะสม

1) การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีศักดิ์ศรีในตนเอง พึ่งพาตนเองได้เป็นระยะเวลานาน

2) การจัดให้มีการดูแลและบริการผู้สูงอายุในเขตเมือง ในลักษณะที่สามารถเข้าถึงผู้สูงอายุในที่อยู่อาศัยได้ ทั้งในด้านสาธารณสุข ที่เป็นการสนับสนุนให้มีบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุข รวมถึงอาสาสมัครต่าง ๆ ให้สามารถจัดบริการและดูแลกลุ่มผู้สูงอายุในเขตเมืองอย่างทั่วถึง และส่งเสริมการมีระบบบริการแบบเคลื่อนที่สำหรับผู้สูงอายุในเขตเมือง เพื่อสนับสนุนการให้บริการสินค้าอุปโภคบริโภค และบริการอื่น ๆ เพื่อสนับสนุนการดูแลผู้สูงอายุให้สามารถสูงวัยในที่อยู่อาศัยเดิมได้

3) การสนับสนุนระบบการดูแลผู้สูงอายุที่เหมาะสมในหมู่บ้านที่อยู่ภายใต้การดูแลโดยนิติบุคคล เพื่อจัดอุปสรรคในการได้รับการดูแลและบริการจากหน่วยงานภาครัฐ ภายใต้กฎเกณฑ์ของนิติบุคคล โดยการเปิดโอกาสให้มีคนในหมู่บ้านนิติบุคคลเป็นอาสาสมัครประจำหมู่บ้าน เพื่อทำงานเป็นสื่อกลางในการประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ภาครัฐและนิติบุคคล จะช่วยให้ผู้สูงอายุในเขตเมืองที่ส่วนใหญ่แล้วจะอาศัยอยู่ในหมู่บ้านภายใต้การดูแลโดยนิติบุคคลนั้น ได้รับการดูแลจากทางภาครัฐอย่างทั่วถึง

4) การสนับสนุนการสร้างที่อยู่อาศัยใหม่สำหรับผู้สูงอายุ โดยสนับสนุนให้หน่วยงานภาครัฐ มูลนิธิ หรือองค์กรการกุศล หรือหน่วยงานภาคเอกชน พิจารณาเรื่องการสร้างที่อยู่อาศัยใหม่สำหรับผู้สูงอายุให้เป็นหนึ่งในสวัสดิการหรือเข้ามาดำเนินการจัดทำที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุร่วมกับทางภาครัฐ เพื่อรองรับกลุ่มผู้สูงอายุที่มีรายได้แตกต่างกัน

5) ส่งเสริมการมีระบบการดูแลผู้สูงอายุในเวลากลางวัน (Day care center) เพื่อช่วยตอบโจทยสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการผู้ดูแล ต้องการการสนับสนุนทางจิตใจ และต้องการเครือข่ายทางสังคม ดังนั้น ภาครัฐจะต้องมีความชัดเจนในการดำเนินการจัดทำระบบการดูแลนี้ทั้งในเรื่อง การบริการ งบประมาณ สถานที่ รวมถึงการบริหารจัดการ เพื่อให้สามารถรองรับการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนได้

6) ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสื่อสารและคอมพิวเตอร์เพื่อการดูแลผู้สูงอายุ โดยการจัดอบรมให้ความรู้กับผู้สูงอายุในเรื่องการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้เทคโนโลยีระยะไกลในการดูแลผู้สูงอายุ เช่น กล้องวงจรปิด เพื่อสนับสนุนการดูแลผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังที่มีญาติหรือลูกที่อยู่ห่างไกล ดังนั้นในเบื้องต้นภาครัฐควรมีการประชาสัมพันธ์และนำเสนอข้อดีหรือประโยชน์ของการใช้เทคโนโลยีระยะไกล ซึ่งเป็นทางเลือกหนึ่งในการดูแลผู้สูงอายุ

7) สนับสนุนการให้บริการสายด่วนสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการความช่วยเหลือ การมีระบบที่ดีจะช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ต้องการความช่วยเหลือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่ไม่มีผู้ดูแล เพื่อช่วยลดความเสี่ยงหรือให้ความช่วยเหลือก่อนที่จะเกิดปัญหาที่รุนแรงขึ้น

8) สนับสนุนการมีโปรแกรมพิเศษสำหรับดูแลผู้สูงอายุ ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีโปรแกรมการดูแลเป็นพิเศษสำหรับการดูแลกลุ่มผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ลำพังคนเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดูแลในเรื่องจิตใจ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองอย่างมีอิสระและอยู่ในสภาพที่สามารถดูแลตนเองได้เป็นระยะเวลานานที่สุด

9) การส่งเสริมการเข้าร่วมในกิจกรรมทางสังคมให้กับผู้สูงอายุ เพื่อรองรับผู้สูงอายุที่มีความหลากหลายทางด้านอายุ เพศ สมรรถภาพทางร่างกาย และความชอบ/ความพึงพอใจ นอกจากนี้ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมเป็นจำนวนมากขึ้น และอย่างสม่ำเสมอ เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพกาย สุขภาพใจ และจิตวิญญาณที่ดี

10) การสร้างความผูกพันในครอบครัว ชุมชน และเพื่อนบ้าน ชุมชนที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ ควรมีการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของผู้สูงอายุในชุมชนหรือในพื้นที่ที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ เพื่อเป็นการเฝ้าระวังและลดช่องว่างของผู้สูงอายุที่ไม่มีผู้ดูแล โดยการส่งเสริมให้มีอาสาสมัครในชุมชน ที่เป็นการบูรณาการคนในชุมชนร่วมกับบุคลากรทางการแพทย์ ผู้นำชุมชน เพื่อนบ้าน หรือคนในชุมชนทุกเพศทุกวัย ให้มีส่วนร่วมในการดูแลผู้สูงอายุที่ติดเตียง หรือติดบ้าน ที่ไม่สามารถออกจากนอกบ้านได้ เป็นการส่งเสริมให้มีระบบการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนในลักษณะของวิสาหกิจชุมชน

11) สนับสนุนการมีพื้นที่ส่วนกลาง และการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อลดช่องว่างระหว่างวัย

นิติบุคคลหรือผู้นำชุมชนในที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุควรพิจารณาให้มีพื้นที่ส่วนกลางในที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุในเขตเมืองเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน และเพื่อให้ผู้สูงอายุทุกเพศทุกวัยได้มาทำความรู้จักกัน เป็นการลดช่องว่างและเชื่อมช่องว่างระหว่างวัยในการอาศัยอยู่ร่วมกันกับคนหลากหลายวัย (Intergenerational community)

ข้อเสนอแนะและการใช้ประโยชน์ด้านวิชาการ

- 1) ควรศึกษาประเด็นที่อยู่อาศัย ในกลุ่มผู้สูงอายุในเขตเมืองของพื้นที่ที่มีระดับความเป็นเมืองแตกต่างกัน เช่น สูง กลาง ต่ำ เพื่อนำไปสู่การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุในเขตเมืองในระดับที่แตกต่างกันต่อการสนับสนุนการมีที่อยู่อาศัยและการดูแลที่เหมาะสม
- 2) พิจารณาประเด็นการวิจัยที่ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน หรือเป็นเรื่องเร่งด่วน เช่น เรื่องการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีที่อยู่อาศัยและการดูแลที่เหมาะสมในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19